

HANNAH ARENDT VE AVRUPALI-OLMAYAN HALKLAR:
DEKOLONİZASYON, AVRUPA-MERKEZCİLİK VE İLLİBERALİZM

BEYOĞLU KİTABEVİ
50

HANNAH ARENDT VE AVRUPALI-OLMAYAN HALKLAR:
DEKOLONİZASYON, AVRUPA-MERKEZCİLİK VE İLLİBERALİZM

Derleyen ve Sunan
Hasan Aksakal

Türkçesi
Ahmet Fethi Yıldırım

Yayın Yönetmeni
Hikmet Akyüz

Editör
Hasan Aksakal

Son Okuma
Hikmet Akyüz

Grafik Tasarım
Mehmet Ali Varış

© Beyoğlu Kitabevi, 2025

ISBN 978-625-97036-9-5

1. Baskı: Aralık 2025

Kitabın tüm yayın hakları Beyoğlu Kitabevi'ne aittir.
Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak sınırlı alıntılar dışında,
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz.
Eser sahiplerinin manevi ve mali hakları saklıdır.

BEYOĞLU KİTABEVİ
Akyüz Kitap Yayıncılık Nakliyat San. ve Tic. Ltd. Şti.
Çatmamescit Mah. Camadan Sokak No: 25/3
Beyoğlu / İstanbul
Tel. (507) 858 35 06
www.beyoglukitabevi.com
Sertifika No: 27977

Baskı
Akademi Basın Yayın Org. Tic. Ltd. Şti.
Akademi Matbaa Davutpaşa Cad. Güven İş Merkezi C Blok 230
Topkapı-İstanbul
Tel. (212) 493 24 67
Matbaa Sertifika No: 47610

HANNAH ARENDT
VE
AVRUPALI-OLMAYAN
HALKLAR

DEKOLONİZASYON,
AVRUPA-MERKEZCİLİK VE
İLLİBERALİZM

DERLEYEN VE SUNAN
HASAN AKSAKAL

TÜRKÇESİ
AHMET FETHİ YILDIRIM

HASAN AKSAKAL

Hasan Aksakal, siyaset bilimi doktorasını 2014'te İstanbul Üniversitesi'nden aldı. 2015-16'da University of North Carolina-Chapel Hill'de Tarih bölümünde doktora-sonrası araştırmacı olarak çalışmalarını sürdürdü. Mainz Avrupa Tarihi Enstitüsü (2012), Varşova (2014), Humboldt (2014 ve 2017) ve Uluslararası Saraybosna Üniversitesi (2023) gibi akademik kurumlarda kısa süreliğine misafir araştırmacı olarak bulundu. VakıfBank Kültür Yayınları'nın kurucu yayın müdürü olan Aksakal, MSÜ'de yarı-zamanlı dersler verdi. Halihazırda İZÜ Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümünde siyasal düşünceler doçenti olan Aksakal'ın telif eserlerinden bazıları şunlardır: *Huzursuz Modernite: Avrupa Entelektüel Tarihi Üzerine Makaleler* (Beyoğlu Kitabevi, 2022); *Dünyayı Yeniden Büyülemek: Avrupa Romantizminden Portreler* (Beyoğlu, Kitabevi, 2021); *Türk Muhafazakârlığı: Terennüm, Tereddüt, Tahakküm* (Alfa, 2017); *Türk Politik Kültüründe Romantizm* (İletişim Yayınları, 2015).

AHMET FETHİ YILDIRIM

Türkiye'nin en üretken çevirmenlerinden biri olan Ahmet Fethi Yıldırım 1959'da doğdu. 1990'dan bu yana yayımlanan yüz elliden fazla kitap çevirisi arasında Farhad Daftary'den *Şii İslam Tarihi* ve *İsmaililer*, Bertrand Russell'dan *Batı Felsefesi Tarihi I, II, III*, Julia M. H. Smith'ten *Roma'dan Sonra Avrupa* (Alfa), Stefan Ihrig'den *Naziler ve Atatürk* (Alfa), Theda Skocpol'ün derlediği *Tarihsel Sosyoloji* (Tarih Vakfı Yurt Yayınları), Marc David Baer'den *IV. Mehmet Zamanında Osmanlı Avrupası'nda İhtida ve Fetih*, Karl Marx'tan *Felsefe Yazıları* (Hil), E. P. Thompson'dan *Teorinin Sefaleti* (Nika), Geoffrey Nowell Smith'ten *Dünya Sinema Tarihi* (Kabalıcı), John Freely'den *Büyük Türk: İki Denizin Hâkimi Fatih Sultan Mehmed* (Doğan Kitap), Tom Standage'tan *Altı Bardakta Dünya Tarihi* (Kırmızı Kedi), Jonathan Israel'den *Radikal Aydınlanma ve Modern Demokrasinin Kökenleri: Zihin Devrimi*, Charles Tilly'den *Neden?*, Jane Hathaway'den *Beşir Ağa* (VakıfBank Kültür Yayınları) gibi eserler bulunmaktadır.

İÇİNDEKİLER

Sunuş
Hannah Arendt ve
Avrupalı-olmayan Halklar
Üzerine Trablansız Düşünmek
Hasan Aksakal
7

Teori Kanonunda Irkçılık:
Hannah Arendt ve “Amerika’nın Hiç Bulaşmadığı
Tek Büyük Suç”
Patricia Owens
19

Arendt ve Cezayir
Adam Y. Stern
55

“Little Rock Üzerine Düşünceler” ve Beyaz Cehaleti
Michael D. Burroughs
95

Irk ve Kültür Üzerine
Hannah Arendt ve Çağdaşları
Richard H. King
129

Soğuk Savaş Liberalleri Arasında Hannah Arendt
Samuel Moyn
165

HANNAH ARENDT VE AVRUPALI-OLMAYAN HALKLAR ÜZERİNE TRABZANSIZ DÜŞÜNMEK

HASAN AKSAKAL*

Hannah Arendt (1906-1975) günümüzün küresel akademisinde büyük ölçüde iki imge etrafında değerlendirilmektedir. Bir yanda tam da Türkiye’de okunup yorumlandığı şekilde “totalitarizmi en derinlemesine kavramış filozof”, yirminci yüzyılın karanlığında “saf siyasetin ve sivil cesaretin hür sesi” olarak idealize edilmiş; diğer yanda ise neredeyse –sadece Amerikan akademisinin Siyahi ırk çalışmaları çevreleri dışında– hiç konuşulmayan, görmezden gelinen “öteki Arendt” durmaktadır: Avrupa-merkezci dünya görüşünden kopamamış, Beyaz üstünlükçü önyargılarla konuşan, dekolonizasyon ve Üçüncü Dünya mücadelelerine kuşkuyla ba-

* İZÜ Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesi, siyasi düşünceler doçenti.

kan, Amerikan siyasetini temize çıkarmak için tarihle fazlasıyla oynayıp şaşkınlık verici manipölasyonlar yapabilen ve ırk meselesinde zaman zaman ürkütücü cümleler kurabilen bir entelektüel. Arendt'in ölümünün ellinci yılında ortaya çıkan bu derleme kitap, Türkiye'de onu neredeyse "ahlak peygamberi" seviyesine yükselten özgürlükçü masumiyet imgesine yeni bir müdahalede bulunmayı –tabii biraz da Arendt mitolojisinde küçük bir gedik açmayı– amaçlıyor. Nazizm-Stalinizm deneyimlerinden ve hemen sonrasındaki nükleer felaket senaryolarıyla dolu Soğuk Savaş çağından çıkan, vicdan ferahlatıcı ve umut telkin edici bir sesin Türkiye'de sol-liberal bir çerçevede tek taraflı alımlanmasının; yirminci yüzyılı kökten dönüştüren sömürgeleşme ve özgürleşme tartışmalarını Avrupa-merkezci tezlerle arasındaki gerilimden yalıtarak okuma eğiliminin sorgulanması, bu kitabın temel hareket noktasını oluşturuyor.

I

Bu giriş yazısı, yaklaşık on yıl önce Türkçe edisyonuna editörlük yaptığım Edward Said'in *Freud and the Non-European* (*Freud ve Avrupalı-olmayan*) metnine ilham borcumu baştan teslim ederek yola çıkmalı.¹ Said, aslen 2002'de verdiği bir konferansın metni olan bu kitapçıkta, Freud'un abidevi pozisyonunu biraz yerinden oynatarak kendi Avrupa-merkezci sınırları içinde sunduğu imkânları ve –bilerek ya da bilmeyerek– yaratmış olduğu kör noktaları tekrar düşünmeye girişmiştir. Bir başka ifadeyle, Said, Freud'un kahramanlaştırılmış ya da mitolojikleştirilmiş imajını yapı-bozu-

1. Edward W. Said, *Freud ve Avrupalı-olmayan*, çev. Erol Mutlu, İstanbul: Alfa Yayınları, 2017.

ma tâbi tutarak yeniden kurmayı denemiştir. Elinizdeki kitapta Hannah Arendt'e farklı açılardan yönelen revizyonist bakışlar da benzer bir girişimi temsil etmektedir. Burada Arendt, Türkçe akademik dünyada uzun süredir dokunulmaz kılınmış bir otorite figürü yerine, özellikle Avrupalı-olmayan halklar söz konusu olduğunda ne söylediği kadar neyi susturduğuna bakılarak yeniden konumlandırılmaktadır.

Türkiye'de Arendt'e yönelik ilgi, 1990'ların sonlarında ve 2000'lerde küreselleşmenin daha parlak ve liberal bir iyimserlik telkin eden zamanlarının ruhuna uyumlu şekilde, akranı olan Karl Popper ve Isaiah Berlin gibi başka émigré Yahudi anti-Marksistlere gösterilen ilgiyle eşzamanlı olarak ortaya çıkmış² ve şimdiye dek ağırlıklı olarak üç tematik odakta şekillenmiştir. *Totalitarizmin Kaynakları* etrafında faşizm, bürokrasi ve antisemitizm analizleri; *İnsanlık Durumu* üzerinden özgürlük, faillik ve kamusal alan tartışmaları; *Eichmann Kudüs'te* çerçevesinde ise Yahudi kimliği, Siyonizm ve "kötülüğün sıradanlığı" meseleleri öne çıkmıştır.³ Bu üç eksen, Arendt'in siyasal düşünceye yaptığı katkıları görünür kılmak bakımından son derece önemlidir. Ne var ki aynı metinlerde emperyalizm, sömürgecilik, ırksal ayrımcılık uygula-

2. 2000'lerin hemen başında hem Popper'ı hem de Berlin'i Türkçeye, post-Kemalizmin öncü tarihçisi ve o dönemde Açık Toplum Vakfıyla ilişkilendirilen İstanbul Bilgi Üniversitesi hocalarından Prof. Dr. Mete Tunçay çevirmiştir. Soğuk Savaşın göçmen Yahudi liberallerinden Judith Sklar'ı VakıfBank Kültür Yayınları bünyesinde ilk kez Türkçeye çevirmemize de onunla yaptığımız bir sohbet vesile olmuştur.

3. Hannah Arendt, *The Origins of Totalitarianism*, New York: Harcourt, 1951, Türkçesi *Totalitarizmin Kaynakları 1 / Antisemitizm* (çev. Bahadır Sina Şener, İstanbul, İletişim Yayınları, 1997), *Totalitarizmin Kaynakları 2 / Emperyalizm* (çev. Bahadır Sina Şener, İstanbul, İletişim Yayınları, 1998) ve *Totalitarizmin Kaynakları 3 / Totalitarizm* (çev. İsmail Serin, İstanbul, İletişim Yayınları, 2014); *The Human Condition*, Chicago: University of Chicago Press, 1958, Türkçesi *İnsanlık Durumu*, (çev. Bahadır Sina Şener, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003); *Eichmann in Jerusalem: A Report on the Banality of Evil*, New York: Viking, 1963, Türkçesi *Kötülüğün Sıradanlığı – Adolf Eichmann Kudüs'te* (çev. Özge Çevik, İstanbul, Metis Yayınları, 2009).

maları ve Avrupalı-olmayan halklarla ilgili pasajlarda ortaya çıkan sorunlu yönler Türkçede neredeyse hiç tartışılmamıştır.⁴

Bu derlemede bir araya getirdiğimiz makaleler tam olarak bu boşluğu doldurmayı hedeflemektedir. Oxford Üniversitesinde Uluslararası İlişkiler profesörü olan Patricia Owens, Arendt'in teorik kanondaki yerini özellikle “bumerang etkisi” tezi bağlamında yeniden değerlendirirken, Arendt'in Amerika Birleşik Devletleri söz konusu olduğunda neden sistematik bir istisnacılık çizgisine yöneldiğini göstermektedir.⁵ Wisconsin Üniversitesinden Yahudi Çalışmaları uzmanı Adam Y. Stern, Arendt'in Cezayir ile kurduğu siyasal-düşünsel ilişkiyi inceleyerek, Fransız sömürgeciliğine yönelik olumlayıcı değerlendirmelerinin altında işleyen “medenileştirme misyonu” söylemini açığa çıkarmaktadır.⁶ California Eyalet Üniversitesinden Etik profesörü Michael D. Burroughs ise “Little Rock Üzerine Düşünceler” metnini “Beyaz cehaleti” kavra-

4. Benim de hocam olan Fatmagül Berktaş'ın derin bir kavrayış –ve daha çok da kucaklamayla– Arendt'i değerlendirdiği *Dünyayı Bugünde Sevmek – Hannah Arendt'in Politika Anlayışı* (İstanbul, Metis Yayınları, 2012), yine Berktaş'ın *Politikanın Çağırısı*'nın muhtelif bölümleri (İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010), Sanem Yazıcıoğlu'nun derlediği *Doğumunun 100. Yılında Hannah Arendt* (İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2009), Hüseyin Günal'ın *Hannah Arendt ve İnsanlığa Karşı Suçlar* (Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2015) ya da Esin Hamdi Dinçer'in *Şiddetin Tahakkümü Karşısında Konuşmanın İktidarı – Hannah Arendt Düşüncesinde Siyasal Olan* (İstanbul, Doruk Yayınları, 2017) gibi çalışmaları eleştirel bir takip mesafesine pek de gerek duymamıştır. Açıkçası sadece bu eserlerde değil, bir bütün halinde Türkçe yazılan veya Türkçeye çevrilen çalışmalarda Arendt'e dair eleştirel angajman çok yetersiz kalmıştır. Bir istisna olarak Norma Claire Moruzzi'nin *Maskenin Ardından Konuşmak – Hannah Arendt ve Toplumsal Kimlik Siyaseti* (çev. Müjgan Ergül Yılmaz, Ankara, De Ki Basım Yayın, 2009) adlı kitabı eleştirel bir Arendt okumasıdır. Bu vasfıyla, Elisabeth Young Bruehl'ün *Hannah Arendt – Dünya Aşkıyla* (çev. Ali Selman, İstanbul, İletişim Yayınları, 2012) ve Samantha Rose Hill'in *Hannah Arendt* kitabı (çev. Erman Çete, İstanbul, Runik Kitap, 2022) gibi Arendt'i büyük ölçüde yeniden tanıttı, savunucu, apolojistik bir konumdan okuyan isimlerden belirgin şekilde ayrılır.

5. Patricia Owens, “Racism in the Theory Canon: Hannah Arendt and ‘the One Great Crime in Which America Was Never Involved’”, *Millennium: Journal of International Studies* 45, no. 3 (2017): s. 403-424. Türkçe çeviri için bkz. “Teori Kanonunda Irkçılık”, bu cilt.

6. Adam Y. Stern, “Arendt and Algeria”, *Modern Intellectual History* 20, no. 2 (2023): s. 460-483. Türkçe çeviri için bkz. “Arendt ve Cezayir”, bu cilt.

mı ışığında yeniden yorumlayarak, Arendt'in kategorik düşünüşündeki ırksal kör noktayı görünür kılmaktadır.⁷ Uzun ömrünü ABD'nin Güney eyaletlerinin tarihini çalışmaya adanmış müteveffa Richard H. King'in makalesi ise Arendt'i çağdaşlarının entelektüel bağlamı içinde değerlendirerek, onun ırk ve kültür meselelerinde modern Alman düşüncesinin yaygın Avrupa-merkezci varsayımlarından hangi ölçüde etkilendiğini ve bunları hangi noktalarda sürdürdüğünü analiz etmektedir.⁸ Amerikan üniversite sisteminin star akademisyenlerinden Yale Üniversitesi Hukuk Tarihi profesörü Samuel Moyn ise Arendt'in devrim-karşıtı özgürlük teorisini Soğuk Savaş (il-)liberalizmi bağlamında tartışarak, dekolonizasyon ve Üçüncü Dünya siyaseti karşısındaki çekincelerini tarihsel ve düşünsel bir arka plana yerleştirmektedir.⁹

Görüleceği üzere, bu birbirinden çarpıcı ve zihin açıcı makalelerin tamamında, Arendt, tek yönlü övgü ve yüceltmelere konu edilen “karanlık zamanlarda etik düşünme ve insana tutunma” filozofu olmaktan çıkarılıp –bir başka tabirle Olimpos’un zirvesinden yeryüzüne indirilip– güçlü kavrayışlarla sorgulanmakta ve tarihin en belgelenmiş soykırımının yaşandığı Gazze’den sonra, Küresel Güneyle ve sömürülmüş halklarla giderek daha yakın temaslar kurmakta olan Türkiye bağlamında da tekrar yorumlanmayı beklemektedir.

7. Michael D. Burroughs, “Reflections on ‘Reflections on Little Rock’ and White Ignorance”, içinde *Race, Philosophy, and Film*, der. Jorge J. E. Gracia, Paula M. L. Moya, New York: Routledge, 2013, s. 223-241. Türkçe çeviri için bkz. “Little Rock Üzerine Düşünceler ve Beyaz Cehaleti”, bu cilt.

8. Richard H. King, “On Race and Culture: Hannah Arendt and her Contemporaries”, içinde *Hannah Arendt and the Uses of History: Imperialism, Nation, Race, and Genocide*, der. Richard H. King, Dan Stone, New York: Berghahn, 2007, s. 133-153. Türkçe çeviri için bkz. “İrk ve Kültür Üzerine”, bu cilt.

9. Samuel Moyn, “Hannah Arendt among the Cold War Liberals”, *Journal of the History of Ideas* 81, no. 2 (2020): s. 327-348. Türkçe çeviri için bkz. “Soğuk Savaş Liberalleri Arasında Hannah Arendt”, bu cilt.

II

Konuyu biraz açarak daha geniş bir koridorda ilerleyelim. Arendt'in *Totalitarizmin Kaynakları*'nda geliştirdiği "bumerang etkisi" tezi, uzun yıllar postkolonyal literatürde etkili olmuştur. Avrupa sömürgeciliğinin denizaşırı coğrafyalarda geliştirdiği şiddet siyasetinin ve tahakküm tekniklerinin, Avrupa'nın merkezine geri dönerek totaliter rejimlerin oluşumuna zemin hazırladığı yönündeki bu tez, tarihsel imgelemde önemli bir açıklayıcı güç taşımaktadır.¹⁰ Ancak Owens'in gösterdiği üzere, Arendt bu sezgiyi Amerika Birleşik Devletleri'ne uygulamakta belirgin bir isteksizlik sergilemiştir. Avro-Amerikalı yerleşimci-sömürgeci karakterine, kölelik müessesesinin ABD için kurucu rolüne ve Güney eyaletlerindeki ırkçı düzenin Yeniden Yapılanma Çağından 1960'lara uzanan Jim Crow Yasaları adıyla bilinen yüz yıllık lanetli varlığına rağmen, ABD, Arendt'in anlatısında kör bir ısrarla "cumhuriyetçi bir istisna" olarak korunmuştur. Bu durum, sadece teorik iç tutarlılık açısından değil, pekâlâ Arendt'in siyasal konumlanışı bakımından da sorgulanabilir görünmektedir.

Arendt'in Cezayir'deki Fransız sömürge savaşına ilişkin yazıları da benzer bir gerilimi yansıtmaktadır. Kendisi de Beyaz bir Yahudi olan Stern'ün ayrıntılı incelemesinin ortaya koyduğu üzere, Arendt, Fransız sömürge idaresinin yapısal şiddetini görüp bilmekle birlikte, hatta buna rağmen, Cezayir Savaşını çoğu zaman Avrupa içi karşılaştırmaların sınırları içinde anlamlandırmaktadır. Arendt, anti-kolonyal mücadelede bağımsızlıkçı "karşı-şiddet" in bağlamını Frantz Fanon gibi düşünürlerin kavrayışından ayırıp çarpıtmış,¹¹ Fanon'un *Yeryüzünün Lanetlileri*'ne sunuş

10. Hannah Arendt, *Totalitarizmin Kaynakları 2 / Sömürgecilik*, 7. bölüm, s. 115-177.

11. Kathryn T. Gines, *Hannah Arendt and the Negro Question*, Bloomington: Indiana University Press, 2014, s. 93, 99-100.

yazarak ona Fransa içinden –üstelik tam da merkezinden– destek veren Jean-Paul Sartre’a¹² alenen suçlamalarda bulunmuş,¹³ bu bağlamda ve çok daha geniş bir çerçevede dekolonyal mücadeleyi ve tüm ezilenlerin özgürlük mücadelesine barışçıl yollarla destek vererek Karşı-Kültür ruhunu büyüten 1960’ların öğrenci hareketlerini¹⁴ toptancı bir yaklaşımla “aşırılık” kategorisine indirgemıştır. Yeni-Solun sömürgeci rejimlerle hesaplaşmasında çok büyük bir öneme sahip olan Cezayir meselesi, Arendt’in yazılarında ve röportajlarında siyasal ölçülülük ve anayasal gelenek kavramlarıyla sınırlandırılmış bir okumanın içine yerleştirilmiştir. Böylece Arendt, anti-faşist duyarlılıkla anti-kolonyal duyarlılık arasında belirgin bir asimetri üretmiştir.

“Little Rock Üzerine Düşünceler”, Arendt’in modern dünyanın ırk rejimlerine yaklaşımındaki sınırlılığı en açık biçimde gösteren metinlerden biridir.¹⁵ Burroughs’un analizi, Arendt’in bu yazıda sergilediği tavrın yalnızca hatalı bir siyasal yargı değil, aynı zamanda belirli bir epistemik yapı –“Beyaz cehaleti”– içinde işleyen bir körlük örneği olduğunu ortaya koymaktadır.¹⁶ Arendt’in Arkansas’daki okul entegrasyonu krizini kamusal/özel/toplumsal ayırımına dayalı kategorik bir çerçeveye ele alışı, Afro-Amerikalı çocukların maruz kaldığı yapısal şiddeti görünmez kılmaya hizmet etmiştir. Bu tüyler ürpertici makalede Arendt, ırk ayrımcılığının kaldırılmasını, evlilik yasalarının değiştirilmesinin gerisine

12. Jean-Paul Sartre, “1961 Tarihli Baskıya Önsöz”, Frantz Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri* (içinde), çev. Şen Süer, İstanbul, İletişim Yayınları, 2021, s. 19-40.

13. Gines, *Hannah Arendt*, s. 107.

14. Hasan Aksakal, “1960’lardaki Karşı-Kültürün Kısa Hikâyesi: Hippiler, Rock’n’roll ve “Savaşma, Seviş!” Ethosu”, *Huzursuz Modernite – Avrupa Entelektüel Tarihi Üzerine Makaleler* (içinde), İstanbul, Beyoğlu Kitabevi Yayınları, 2022, s. 229-254.

15. Hannah Arendt, “Reflections on Little Rock”, *Dissent* 6, no. 1 (1959): s. 45-56.

16. Kavramın özgün kullanımı için, bkz. Charles Mills, “White Ignorance”, *Race and Epistemologies of Ignorance*, ed. Nancy Tuana ve Shannon Sullivan, Albany: State University of New York Press, 2007, içinde, s. 13-38.

itilen ikincil bir mesele gibi resmetmiştir; belki daha da vahimi, Arendt'in Siyah anne-babaları toplumsal basamakları tırmanma hırsının temsilcileri olarak tanımlayıp, Başkan Eisenhower'ın askeri birlikleri ırkçı saldırıları görmezden gelen Arkansas'ya göndererek dokuz Siyah öğrencinin okula gidip gelmesine refakat etmesini sağlayan federal hükümet müdahalesini de "Amerikan yaşam tarzına" yönelmiş bir tehdit olarak nitelemiştir. Böylece Arendt, Nazi Almanyası'ndaki antisemitizmi, dışlayıcılığı ve sistematik ırkçılığı tarihsel ve evrensel düzeyde mahkûm eden güçlü analizleri üretebildiği hâlde, kendi çağının Amerika'sındaki en açık ve organize ırkçı eylemleri gözardı edebilmiştir.¹⁷ Bunun nedeni, Arendt'in –olsa olsa– Amerikan Cumhuriyetinin, totalitarizmden sonra dünyada özgürlüğün son sığınağı olduğunu varsaymasıdır.

Richard H. King'in Arendt'i çağdaşlarıyla birlikte değerlendiren makalesi onu sadece "problemlî" bir figür olarak damgalamaktan kaçınan daha incelikli bir çerçeve sunmaktadır. Arendt'in Sahra-altı Afrika toplumlarını "kültürel olarak az gelişmiş" kategorisine yerleştirdiği cümleleri, tekil bir sapma olmaktan ziyade, kolonyal sömürü ağları üzerinde yükselmiş olan modernitenin Avrupa-merkezci mirasının süreklilikleri içinde anlam kazanmıştır.¹⁸ Buna rağmen King, Arendt'in bu mirası kimi noktalarda sorguladığını, ırk ideolojilerinin insanlık için taşıdığı tehdidi çağdaşlarının birçoğundan daha keskin biçimde teşhis ettiğini de

17. Seyla Benhabib, *Reluctant Modernism of Hannah Arendt*, Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 2000, s. 148-49.

18. Arendt, Eichmann davasını izlemek üzere gittiği Kudüs'te mahkeme salonunun dışındaki kalabalığı, hem İsraili, hem Arap, hem uluslararası ilgilileri hem de konuyla ilgisi olmayan Türkiye'yi hedef alan pespaye bir Oryantalist kibirle, "sanki İstanbul'da ya da Asya'nın yarı-medeni başka bir memleketinde gibiyim – tam bir Şarklı guruh" diye nitelemiştir. Bu ifade, Arendt'in Avrupalı-olmayan toplumlara bakışındaki Oryantalist önyargının çarpıcı bir tezahürüdür. *Hannah Arendt and Karl Jaspers, Correspondence, 1926-1969*, ed. Lotte Kohler ve Hans Saner, çev. Robert ve Rita Kimber, New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1992, s. 435'ten aktaran Patricia Owens, a.g.m. 2

vurgulamaktadır. Böylelikle Arendt'in düşüncesi ne tamamen masum ne de tek başına suçlu kılınamayacak, çoğul bağlamların oluşturduğu gerilimli bir alan olarak görünür hâle gelmektedir.

Samuel Moyn'un provokatif önermelerle dolu çalışması ise Arendt'in özgürlük ve devrim teorisini Soğuk Savaşın siyasal iklimine yerleştirerek, Türkçe literatürde yerleşik olan "sol-liberal Arendt" imgesinin alımlanmasına eleştirel bir mesafe kazandırmakta, hatta bunu tersyüz etmektedir. Arendt'in gerek klasik Marksizme gerekse yeni-Sola sempatiyle bakmadığı gibi, kendi beyanıyla asla liberal olmadığını söylemesi,¹⁹ hatta kendi konumunu adeta modernitenin karanlığında kadim bilgeliğin temsilcisi²⁰ olarak sunmaya çalışırken belirginleştirdiği Tocquevilleci muhafazakârlığa yakınlığı, devrimleri sadece kurucu momentlere indirgeyen yaklaşımı, toplumsal ilerleme projelerine duyduğu derin güvensizlik ve Üçüncü Dünya halklarının kurtuluş hareketlerine yönelik ihtiyatlı olmaktan öte küçümseyici tavrı,²¹ Soğuk Savaş liberalizminin –daha doğrusu illiberalizmin– sınırlarını ona özgü biçimde yeniden üretmiştir. Fransız ve Bolşevik devrimlerini "terör" ve "çılgınlık" olarak okuyan Arendt, 1945-1968 arasındaki heyecan verici dekolonizasyon dalgasını da çoğu zaman "despotizmin yeni biçimleri"ne dönüşme riskleri üzerinden yorumlayarak itibarsızlaştırmıştır.²² Hatta Kore, Cezayir ve Vietnam savaşlarının

19. Hannah Arendt, "A Reply", *Review of Politics* 15 (1953): s. 80.

20. Tam olarak böyle bir ifadesi bulunmasa da, okuruna bu "isteksiz", "gönülsüz" veya "çekingen" modernliği düşündürten referansım Türk-Amerikalı Arendt uzmanı Seyla Benhabib ve onun çokça atıf alan eseri *The Reluctant Modernism of Hannah Arendt*, Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 2000.

21. Hannah Arendt, "On Violence", *Crises of the Republic*, New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1972, s. 123.

22. Castro, Che, Mao, ABD ve Avrupa'daki öğrenci hareketlerine, Üçüncü Dünya ve Kara Panterler gibi Afro-Amerikalıların verdiği mücadele hakkında, "Arendt, Üçüncü Dünyayı önemsememek için hiçbir zaman çağdaş bir kanıt sunmadı, çünkü asıl ilgi alanı, küresel siyasal ve ekonomik mimariyi dönüştürmeye çalışan postkolonyal liderler değildi. Gerçek hedefi, Üçüncü Dünya davasını çağrıştıran, onunla dayanışma iddia

da da, CIA yönetimindeki bir darbeyle Şili Cumhurbaşkanı Allende'nin öldürülmesi veya Filistin'in işgalini hızlandıran 1967 ve 1973 Savaşları²³ söz konusu olduğunda da, bu halklar ve liderleri bir türlü özneleşmemiştir, bir başka ifadeyle, Arendt için konu daima ABD'nin Soğuk Savaş vizyonu olmuş, dolayısıyla bu halklar yazılarında, derslerinde ve konuşmalarında dipnot düzeyinde zikredilmiştir. Bu suskunluk, onun Batıya ve hususen ABD'ye ilişkin temel kabullerinin ne ölçüde sarsıldığını veya sarsılmadığını da gösterir niteliktedir. Yani kısacası Arendt, Fransızlar, Britanyalılar veya Amerikalılar tarafından Avrupa-dışı coğrafyalarda gerçekleştirilen hukuksuz müdahaleler karşısında vicdani ve entelektüel duyarlılığı er ya da geç sergilemediği her seferde, düşüncesinin yerleşik sınırlarını istemeden de olsa yeniden çizmiştir.

III

Elbette bu derlemenin amacı Arendt'i *cancellamak* veya değersizleştirmek değildir. Arendt, totalitarizm analizinden antisemitizm yorumuna, kamusal alan teorisinden devrim düşüncesine uzanan

eden ve dolayısıyla, Arendt'in görüşüne göre, Amerika Birleşik Devletleri içindeki şiddeti haklı çıkaran Batılı entelektüellerin ve öğrencilerin 'boş konuşmaları'ydı. Tonu alaycı ve ırkçıydı. Mao, Castro, Che Guevara ve Ho Chi Minh'e yönelik öğrenci ilgisi, 'başka bir dünyadan kurtarıcılar çağırmak için sahte dinsel büyü' gibiydi" ... "Siyah Güç hareketine yöneldiğinde işler daha da uğursuz bir hal almaktaydı; "var olmayan 'Üçüncü Dünya Birliği'ne ideolojik bağlılığı, düpedüz romantik saçmalık değil. Bir Siyah-Beyaz ikileşimine bariz bir ilgileri var; bu da elbette gerçeklikten kaçıştan başka bir şey değildir – Zencilerin dünya nüfusunun ezici çoğunluğunu oluşturacağı bir rüya dünyasına kaçış." Bkz. bu ciltte Owens, a.g.m., s. 22, 37-40, buradaki alıntılar s. 40.

23. Susie Linfield, "Hannah Arendt on Zionism", Yale University Press websitesi, <https://yalebooks.yale.edu/2020/07/13/hannah-arendt-on-zionism/> yayınlanma tarihi 13 Temmuz 2020. Türkçesi için bkz. "Hannah Arendt'in Siyonizm Hakkındaki Görüşleri", *Palto Kültür Sanat*, <https://paltokultur.com/hannah-arendtin-siyonizm-hakkindaki-gorusleri/> 13 Ekim 2023.

geniş bir alanda hâlâ küresel tartışmanın merkezinde yer almayı sürdürecektir kadar önemli bir düşünürdür. Ancak ırksal ya da ulusal kurtuluş ve özgürleşme mücadelelerinin yeni biçimler aldığı, “insan” sayılma mücadelesinin Gazze gibi trajik laboratuvarlarda yeniden tanımlandığı bir dönemde, Arendt’in düşüncesinin sınırlarıyla yüzleşmek –ve bunun için Arendt hakkında da “trabzan-sız” düşünmeye cesaret etmek²⁴– Türkiye’deki entelektüel çevreler için zaruri görünmektedir. Arendt’in ırk, şiddet ve siyasal sorumluluk kavramlarına bugün başka bir yerden bakmak sadece Arendt’e değil, başta Jürgen Habermas gibi temsilcilere odaklanmak üzere, modern Batı düşüncesine ilişkin kanonik kabullere dair de yanlışları düzeltmeye imkân sağlayacaktır.

Sonuç olarak *Hannah Arendt ve Avrupalı-olmayan Halklar* kitabı, Arendt’i eleştiriye kapalı bir otorite figürü gibi görünmekten çıkarmak adına –tıpkı Said’in Freud’a yaptığı gibi– onun abidevi pozisyonunu bir parça yerinden oynatmayı, bu yolla onu düşünsel kazanımları kadar zaaf ve sınırlarıyla da tartışılması gereken bir entelektüel olarak konumlandırmayı hedefliyor. Böylelikle Türkiye’deki Arendt okurlarına daha rafine ve tarihsel olarak uyanık bir okuma imkânı sunmayı amaçlıyor. Bu kitap vesilesiyle umulur ki Arendt’in “öteki” yüzüyle yüzleşmek, sadece bir filozofun imgesine değil, aynı zamanda içine hapsediğimiz Avrupa-merkezci kavramsal ve kuramsal dünyaya da eleştirel bir mesafe almanın araçlarından biri olacaktır.

24. “Trabzansız düşünmek” ifadesi, Arendt’in ölümünden sonra yayınlanan *The Life of the Mind*, Vol. I: *Thinking* (New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1978) adlı kitabında 191. sayfada ustaca kullandığı bir metaforudur. Arendt, “Thinking without banisters” ya da daha özgün ifadesiyle, “Denken ohne Geländer” diyerek modern çağda düşünmenin artık geleneksel felsefi “korkuluklara” ya da “trabzanlara” tutunamayacağını söylemiştir.